

CONCEPT – BESTUURSAKKOORD BONAIRE en Rijk 2024-2027

PARTIJEN

- A. Het openbaar lichaam Bonaire, ingevolge artikel 173, tweede lid, van de Wet Openbare Lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba, hierbij vertegenwoordigd door dhr. Reynolds Oleana, waarnemend gezaghebber van Bonaire (hierna: Bonaire);

EN

- B. De Staat der Nederlanden te dezen vertegenwoordigd door mevrouw Alexandra C. van Huffelen, staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (hierna de Staat of het Rijk);

Hierna in gezamenlijkheid te noemen: de partijen

OVERWEGENDE DAT:

- De Nederlandse Antillen op 10 oktober 2010 is ontmanteld, waarna het eiland Bonaire constitutioneel gezien onderdeel is geworden van het land Nederland als een openbaar lichaam;
- Bonaire en het Rijk sindsdien samen hebben gewerkt en geïnvesteerd in sociale, bestuurlijke en economische ontwikkeling van Bonaire;
- Deze samenwerking eerder vorm heeft gekregen in het Bestuursakkoord Bonaire 2018 – 2022, de Bestuurlijke Werkafspraken 2022 – 2023 en de bestuurlijke afspraken in de slotverklaring 'Samen tegen armoede', d.d. 26 mei 2023;
- Het nieuwe Bestuurscollege op 24 oktober 2023 is aangetreden met het Bestuursprogramma: 'Het Verschil – Rechtvaardig en duurzaam'. Hierin zijn de 50 prioriteiten van het Bestuurscollege vastgelegd;
- Bonaire voor een intensieve periode staat met sociale, economische en maatschappelijke uitdagingen en vraagstukken: beheersbare ontwikkeling van het eiland, de aanpak van de armoedeproblematiek, het tekort aan betaalbare woningen, benodigd onderhoud aan wegen en de waterhuishouding en klimaatverandering met grote gevolgen voor Bonaire;
- De ontwikkelingen met betrekking tot het bestuurlijk instrumentarium en de organisatieontwikkeling belangrijk en nodig zijn om hoofd te kunnen bieden aan deze uitdagingen en vraagstukken;

- De principes van goed bestuur (good-governance) en voldoende bestuurskracht en uitvoeringskracht voorwaardelijk zijn voor de uitvoering van de gemaakte afspraken.
- Bonaire en het Rijk geven vanuit hun eigen rol en in partnerschap uitvoering aan dit akkoord.

KOMEN OVEREEN DAT:

1. Prioriteiten en uitgangspunten:
 - a. De partijen committeren zich aan de prioriteiten zoals aangedragen door Bonaire en de uitvoering van de daaruit volgende afspraken en actie;
 - b. De prioriteiten zoals vastgelegd in dit document worden erkend en gedeeld door zowel Bonaire als het Rijk;
 - c. Dit akkoord is opgesteld met inachtneming van de verschillende rollen van Bonaire en de individuele departementen. Daar waar deze rollen elkaar raken, geeft dit akkoord richting aan de samenwerking;
 - d. De regie en het initiatief liggen bij Bonaire, daarbij zijn is het Bestuurscollege aanspreekbaar op de uitvoering en realisatie van de gemaakte afspraken. Het Rijk heeft hierbij een ondersteunende en faciliterende rol;
 - e. Bonaire en het Rijk hebben gezamenlijke uitgangspunten vastgesteld voor een succesvolle uitvoering van dit akkoord (zie hoofdstuk 1); en
 - f. Partijen hebben gezamenlijk de inhoudelijke prioriteiten (zie hoofdstuk 2) vastgesteld;
 - g. Het programma 'Werken aan Welzijn en Welvaart' en de uitvoering daarvan zijn onderdeel van dit bestuursakkoord en de uitvoeringsagenda;
 - h. Partijen komen overeen dat nog lopende acties uit het Bestuursakkoord 2018 – 2022 en de Bestuurlijke Werkafspraken 2022 - 2023 worden verwerkt in de uitvoeringsagenda van dit akkoord;
 - i. De evaluaties van het Bestuursakkoord 2018 – 2022 en de Bestuurlijke Werkafspraken 2022 – 2023 in het eerste kwartaal na ondertekening worden opgeleverd. Hiermee zijn deze afspraken afgerond.

2. De aanpak:
 - a. Partijen committeren zich aan de afspraken uit het akkoord, waarvan de maatregelen zijn uitgewerkt in bijlage 1 - Uitvoeringsagenda voor 2024/2025;
 - b. De uitvoeringsagenda is door partijen opgesteld voor de komende 18 maanden, rekening houdend met de uitgangspunten en richt zich op de prioriteiten vastgesteld in dit akkoord;
 - c. Regie op en realisatie van de afspraken vinden onder verantwoordelijkheid en sturing van de Eilandsecretaris van Bonaire plaats.
 - d. Waar de uitvoering van het akkoord meerdere ministeries betreft, is het ministerie van BZK belast met de coördinerende rol.
 - e. Bonaire en het Rijk zijn samen verantwoordelijk voor de sturing en monitoring van de uitvoering van dit akkoord en rapporteren over de voortgang in overeenstemming met de paragraaf 1.4. Sturing en monitoring;
 - f. De uitvoeringsagenda vormt de basis voor de voortgangsbespreking. Eventuele knelpunten bij de uitvoering worden zo snel mogelijk gecommuniceerd en besproken. Op basis van deze evaluatie kan de uitvoeringsagenda worden bijgesteld. De beoogde resultaten uit het akkoord zijn hierbij leidend;
 - g. Partijen bespreken iedere zes maanden de voortgang van het akkoord door middel van een bestuurlijk overleg tussen het Bestuurscollege en de verantwoordelijk bewindspersoon. Hiervoor wordt door de gezamenlijke stuurgroep van Bonaire en BZK een schriftelijke voortgangsrapportage opgesteld.

3. Financiën
 - a. Een stabiele, structurele financiering met voldoende flexibiliteit maakt de investering in strategisch beleid gericht op duurzame groei en ontwikkeling van het eiland mogelijk en rendabel.

- b. Door middel van de CN-envelop heeft het Rijk sinds het aantreden van dit kabinet de vrije uitkering structureel verhoogd;
- c. Daarnaast stelt het Rijk in 2024 via de post eilandelijke achterstanden middelen uit de CN-envelop beschikbaar voor de uitvoering van dit akkoord;
- d. Tevens maakt het ministerie van BZK meerjarig middelen vrij voor de versterking van de uitvoeringskracht;
- e. Naar aanleiding van het onderzoek naar de eilandelijke taken en middelen wordt per Voorjaarsnota 2024 de Vrije Uitkering structureel verhoogd, hiermee zijn er structurele middelen voor structurele taken;
- f. Tevens streeft Bonaire ernaar om in partnerschap met het Rijk deel te kunnen nemen aan de beschikbare (subsidie)fondsen van Europees Nederland voor de aanpak van de grote maatschappelijke uitdagingen, dan wel het beschikbaar stellen van eigen fondsen voor de burgers en ondernemingen van Bonaire.

Aldus overeengekomen en ondertekend in tweevoud te Kralendijk, Bonaire.

De Staat der Nederlanden,

Het Openbaar lichaam Bonaire,

Alexandra C. van Huffelen

Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties,
Koninkrijksrelaties en Digitalisering

Reynolds Oleana

Gezaghebber
van Bonaire

1. Uitgangspunten voor de realisatie

Het Bestuursakkoord vormt de basis voor een meerjarige en duurzame samenwerking tussen Bonaire en het Rijk. Het Bestuurscollege heeft de regie bij de realisatie van dit akkoord. Bonaire en het Rijk voeren het bestuursakkoord ieder vanuit diens eigen bevoegdheden en verantwoordelijkheden uit. Het Rijk wordt in de totstandkoming en monitoring vertegenwoordigd door het ministerie van BZK, met inhoudelijke betrokkenheid van de departementen. Het OLB en het ministerie van BZK spreken met deze bestuurlijke afspraken een aantal belangrijke uitgangspunten af om een duurzame aanpak te kunnen realiseren.

1.1. Initiatief en perspectief

Het nieuwe Bestuurscollege van Bonaire is aangetreden met de uitvoering van het Bestuursprogramma 'Het verschil – rechtvaardig en duurzaam, oktober 2023 – maart 2027' als basis. Hierin staan 50 punten die opgepakt gaan worden en prioriteit krijgen voor de komende jaren. Veel van deze punten kunnen opgenomen worden in lopende trajecten. Voor andere punten zal het OLB nieuwe initiatieven in gang moeten zetten, waarvoor ook ondersteuning van en samenwerking met het Rijk voor nodig is. Deze punten zijn ook opgenomen in dit nieuwe Bestuursakkoord. Het OLB en het Rijk streven naar een gelijkwaardig voorzieningenniveau op de verschillende domeinen. Dit betekent niet dat initiatieven in Europees Nederland per definitie op dezelfde manier voor Bonaire zullen gelden. Maatwerk is hierbij het uitgangspunt, waarbij differentiatie tussen Bonaire en Europees Nederland en tussen de BES eilanden een mogelijkheid is. De systematiek van het Bestuursakkoord per eiland is een goed voorbeeld van deze differentiatie.

Daarnaast is het uitgangspunt dat Bonaire prioriteiten aangeeft waarop zal worden toegewerkt naar een gelijkwaardig voorzieningenniveau. Uiteraard is er in acuut opkomende gevallen ruimte voor flexibiliteit. De onderwerpen in dit Bestuursakkoord zijn de prioritairere thema's voor de komende drie jaar (2024-2027). Het leggen van de focus op prioriteiten zal de uitvoeringskracht en bestuurskracht van Bonaire versterken, waarbij de gezamenlijke inzet van Bonaire en het Rijk versterkend en aanvullend zal werken.

Het is hierbij van belang dat Bonaire aangeeft wat van het Rijk nodig is aan ondersteuning, financiën, wetgeving of op andere wijze. Het Rijk wordt gevraagd, gecoördineerd vanuit BZK, terughoudend te zijn met initiatieven, wetgeving en beleid die inzet van het ambtelijk apparaat van Bonaire vergen, maar die op dit moment niet bij de prioriteiten van het Bestuurscollege aansluiten. Dit doen we met in achtname van de eerder gemaakte afspraken tussen Bonaire en de departementen.

1.2. Sturing en monitoring

Bonaire voert de regie op de realisatie van dit akkoord. De monitoring en sturing gebeurt gezamenlijk door Bonaire en het Rijk, binnen het Rijk onder coördinatie van het ministerie van BZK. Dit wordt ingericht op drie niveaus: 1) De interne sturing van Bonaire; 2) Gezamenlijke sturing door Bonaire en BZK; 3) Bestuurlijke sturing door het Bestuurscollege en de staatssecretaris van BZK.

De sturing en monitoring ziet er als volgt uit:

1) Interne sturing van Bonaire

Binnen de ambtelijke organisatie van Bonaire wordt een ambtelijke werkgroep ingericht onder coördinatie van de Eilandsecretaris en de directeur Bedrijfsvoering en Organisatie.

In deze werkgroep zitten beleidsmedewerkers uit de beleidsdirecties, die betrokken zijn bij de uitvoering van het akkoord.

De Eilandsecretaris rapporteert namens de werkgroep over de voortgang van het akkoord aan de gezamenlijke stuurgroep van Bonaire en BZK.

2) Gezamenlijke stuurgroep Bonaire – BZK

De voortgang en monitoring van het bestuursakkoord wordt besproken in een op te richten gezamenlijke stuurgroep.

In de stuurgroep zijn zowel Bonaire, door de verantwoordelijke gedeputeerde en de Eilandsecretaris, als het ministerie van BZK, vertegenwoordigd door de directeur Caribisch Nederland, vertegenwoordigd. Op inhoudelijke punten nodigt de stuurgroep waar nodig vertegenwoordigers van de departementen uit.

Deze gezamenlijke stuurgroep komt ieder kwartaal fysiek bij elkaar op Bonaire of in Europees Nederland.

Hier wordt de voortgang van het akkoord besproken aan de hand van de uitvoeringsagenda, de rapportage van de interne werkgroep van Bonaire en de bij de departementen opgehaalde signalen over de voortgang vanuit de departementen.

De rapportage richt zich op de prioritering, fasering en de besteding van middelen en de koppeling daarvan aan prioriteiten en capaciteit.

Op basis van deze gesprekken kan worden besloten om de uitvoeringsagenda bij te stellen. De beoogde resultaten uit dit akkoord zijn hierbij leidend.

3) Bestuurlijk overleg Bestuurscollege van Bonaire en de Staatssecretaris van BZK

De voortgang van het akkoord wordt eens in de zes maanden besproken in een bestuurlijk overleg tussen het Bestuurscollege en de staatssecretaris van BZK.

Voorafgaand aan dit bestuurlijk overleg levert de gezamenlijke stuurgroep een schriftelijke voortgangsrapportage en een voorstel voor een concept 2^e uitvoeringsagenda aan.

In dit bestuurlijk overleg worden de mogelijke aanpassingen aan de 1^e uitvoeringsagenda en de 2^e uitvoeringsagenda vastgesteld.

1.3. Uitvoeringskracht

Lange termijn – Brede versterking van het ambtelijk apparaat

Het versterken van de uitvoeringskracht van Bonaire is een hoofdprioriteit van het Bestuurscollege en het Rijk en daarmee een belangrijke voorwaarde voor de realisatie van dit akkoord. Voor de lange termijn betekent dit een intensieve inzet op het versterken van de bestuurskracht, organisatieontwikkeling en het door ontwikkelen van het ambtelijk apparaat. Dit moet leiden tot een gestructureerde en planmatige meerjarige aanpak. De belangrijkste stappen hiervan zijn uitgewerkt onder hoofdstuk 2.3 Krachtig bestuur en participatieve democratie van dit akkoord en in de uitvoeringsagenda. Belangrijk onderdeel hiervan is het versterken van de afdeling P&O, zodat werving van nieuw talent verbetert, strategisch personeelsbeleid kan worden gevoerd, en Bonaire een aantrekkelijke werkgever wordt om talent aan te trekken, behouden en door te laten groeien. De structurele verhoging van de vrije uitkering geeft financiële ruimte om deze versterking plaats te laten vinden.

Korte termijn – Versnellingsplan prioritaire thema's

Tegelijkertijd gaat de uitvoering van de ambities en voorgestelde acties uit dit akkoord een grote capaciteit vragen van het ambtelijk apparaat. Terwijl deze capaciteit op dit moment in onvoldoende mate beschikbaar is. Een versnelling op de werving van de hiervoor benodigde capaciteit is een randvoorwaarde voor succesvolle realisatie van dit akkoord.

Hiervoor komen Bonaire en Rijk overeen dat:

- 1) Het Bestuurscollege een versnellingsplan op stelt voor het werven van capaciteit op de prioritaire thema's;
- 2) Het versnellingsplan zich richt op het werven van de benodigde capaciteit voor de uitvoering van dit akkoord;
- 3) Bonaire na ondertekening van dit akkoord een prioritaire lijst vast stelt van functies die moeten worden ingevuld voor de uitvoering van dit akkoord;
- 4) Het BC en BZK deze prioritaire lijst en versnelde wervingsaanpak (vastgelegd in versnellingsplan) bespreken en vaststellen tijdens de eerste stuurgroep in de eerste week van september 2024 (zie 1.2.);
- 5) Waar nodig het ministerie van BZK en Bonaire na bespreking van dit plan afspraken maken om de noodzakelijke versnellingsmaatregelen te kunnen realiseren.

1.4. Financiën

Incidentele middelen

Het ministerie van BZK stelt voor de uitvoering van de maatregelen uit dit akkoord incidentele middelen beschikbaar uit verschillende posten. De inzet van die middelen is gekoppeld aan maatregelen in de uitvoeringsagenda en de daarvoor benodigde capaciteit.

Incidentele middelen 2024

CN-envelop, post eilandelijke achterstanden ¹	€1.490.000
Impuls Papiamentu	€1.000.000
Openbaar Vervoer 2024 ²	€600.000
Herbestemming Bijzondere uitkering Bestuurlijke Werkafspraken 2022 – 2023 ³	\$2.250.000
Herbestemming Bijzondere uitkering Organisatie ontwikkeling	\$250.000
Middelen armoedeconferentie (SZW) ⁴	€550.000

Structurele middelen

Voor het uitvoeren van de eilandelijke taken en de uitvoering van de maatschappelijke opgave voor Bonaire is adequate financiering noodzakelijk. Naar aanleiding van het Ideeversa onderzoek naar de eilandelijke taken en middelen is het Rijk voornemens de vrije uitkering van Bonaire vanaf juni 2024 structureel te verhogen. Hiermee wordt de systematiek van het BES-fonds ook aangepast. In de komende jaren blijven Bonaire en het Rijk een doorlopend gesprek voeren over de financiële verhoudingen, in het bijzonder rondom onderhoud en investeringen.

Financiële dekking van de afspraken

In het kader van dit bestuursakkoord en voor de uitvoering van de acties die zijn opgenomen in de uitvoeringsagenda is financiële dekking geregeld uit de incidentele middelen en uit de reguliere

¹ Als voorwaarde voor toevoeging van de post eilandelijke achterstanden aan de vrije uitkering moeten het Bestuurscollege van Bonaire en het Rijk aanvullende afspraken maken over de inzet daarvan in de 1^e uitvoeringsagenda.

² Vanaf 2025 ontvangt Bonaire jaarlijks €400.000 voor het openbaar vervoer.

³ Als voorwaarde voor de herbestemming van de twee bijzondere uitkeringen moeten het Bestuurscollege van Bonaire en het Rijk aanvullende afspraken maken over de inzet daarvan in de 1^e uitvoeringsagenda.

⁴ Eind 2023 heeft SZW reeds €550.000 (middelen armoedeconferentie) en €100.000 (maatwerkbudget) aan de vrije uitkering toegevoegd. In 2024 komt hier nogmaals €550.000 bij.

begroting van Bonaire. Bij de verdere uitwerking van de uitvoeringsagenda maakt Bonaire de koppeling van middelen en capaciteit aan de prioriteiten zoals vastgelegd in dit akkoord, en bewaakt de voortgang van de besteding van deze middelen. Deze koppeling wordt besproken tijdens de eerste stuurgroep bijeenkomst en komt herkenbaar terug in de begroting 2025 e.v. van Bonaire. Hierdoor zal de sturing op de financiering van de begrotingsposten en de implementatie van beleidsbeslissingen robuuster en transparanter worden.

Over de financiële dekking van afspraken uit dit akkoord en de financiële processen komen Bonaire en het Rijk overeen dat:

- 1) De benodigde capaciteit voor de uitvoering van dit akkoord wordt dekking gevonden binnen de extra structurele middelen die bij Voorjaarsnota 2024 beschikbaar zijn gekomen;
- 2) Voor de eerste bespreking van de stuurgroep in de eerste week van september 2024 (zie 1.2) wordt de besteding van de incidentele middelen uitgewerkt in een financiële paragraaf, gekoppeld aan de prioriteiten uit dit akkoord. Bonaire voert hierop de regie, in samenwerking met het Rijk. Het Bestuurscollege draagt zorg voor het informeren en doet voorstellen aan de Eilandsraad voor de financiële uitwerking van dit akkoord;
- 3) Het Bestuurscollege van Bonaire werkt een plan voor de borging van reguliere financiële processen rondom de totstandkoming van de begroting, beheer en uitvoering, waarbinnen er aandacht is voor het acute capaciteitsvraagstuk van de afdeling Financiën. Dit wordt besproken tijdens de eerste stuurgroep in september 2024 (zie 1.2).

Aanvullende fondsen

Daarnaast wordt in dit akkoord een aantal ambities beschreven, die om langdurige en grootschalige investeringen vragen. Voor deze grote projecten wordt in partnerschap met het Rijk naar andere financieringsmogelijkheden gezocht, zoals de zesde tranche van de Regiodeal en EU-subsidie. Daarnaast zal het Rijk Bonaire ondersteunen bij het aanboren van andere fondsen die (nog niet) beschikbaar zijn voor Caribisch Nederland.

2. Inhoudelijke prioriteiten

De afgelopen jaren is Bonaire hard gegroeid. Er zijn meer mensen op het eiland bij gekomen. Er is veel bijgebouwd, zoals hotels, bedrijven, scholen en woonwijken. Het is drukker op de weg, met meer autoverkeer. Steeds meer toeristen weten Bonaire te vinden. Dit terwijl de fysieke en sociale infrastructuur op het eiland niet even hard is mee gegroeid. Hierdoor is het eiland onder druk komen te staan. Niet iedereen profiteert mee van de economische groei. De cultuur van het eiland staat onder druk. Er is achterstallig onderhoud en er is op dit moment onvoldoende capaciteit om de grote opgaven daadkrachtig aan te pakken.

Het Bestuurscollege van Bonaire wil daarom dat Bonaire de komende jaren gecontroleerd gaan groeien, zodat haar *carrying capacity* weer in lijn komt met de ontwikkeling van het eiland. Dit doet het Bestuurscollege samen met het Rijk aan de hand van het *slow growth* model van de Wereldbank. De sociaaleconomische en maatschappelijke binding van de inwoners met het eiland wordt versterkt. Uitgangspunten daarbij zijn dat de cultuur van Bonaire zichtbaar en herkenbaar is, dat Papiamentu een centrale rol speelt in de samenleving en dat de burgers zich betrokken voelen bij het eiland en de lokale overheid.

Hiervoor werkt Bonaire haar visie op de ontwikkeling van het eiland verder uit, zowel op sociaal-economisch gebied als die van de ruimtelijke ontwikkeling. Vanuit het perspectief van migratie wordt, conform de Integrale beleidsvisie migratie 2035, ingezet op migratiebeleid dat duurzame ontwikkeling stimuleert en bevordert. Reeds in gang gezette trajecten door onder meer het ministerie van Justitie en Veiligheid in samenwerking met onder andere? Bonaire dragen hier aan bij. Het versterken van de

sociaal-maatschappelijke binding komt tot uitdrukking in een vergrote aandacht voor eilandskinderen en het versterken van het contact met de diaspora en de inzet op remigratie.

Controleerbare groei en duurzame ontwikkeling is vertaald naar de drie inhoudelijk pijlers van dit akkoord: 1) Een rechtvaardige samenleving; 2) Een integrale aanpak duurzame ontwikkeling; en 3) Een krachtig bestuur en participatieve democratie.

2.1. Rechtvaardige Samenleving

Wat is de ambitie

In een rechtvaardige samenleving kunnen inwoners een waardig leven leiden, waarbij men voor elkaar zorgt en waar de overheid een basis aan ondersteuning, zorg en faciliteiten biedt die bestaanszekerheid garandeert voor eenieder. Een rechtvaardige samenleving is ook een inclusieve samenleving. Dit betekent het terugdringen en voorkomen van de sociaaleconomische tweedeling en sociaal-maatschappelijke uitsluiting door het scheppen van kansen voor participatie en verdere ontwikkeling van de meest kwetsbare burgers. Jeugdigen en jongeren genieten ook aandacht in de rechtvaardige samenleving: zij maken in gelijke mate kans op gezonde ontwikkeling, ontplooiing en dragen vanuit de eigen talenten bij aan de gemeenschap.

Wat is het beoogde resultaat

Inwoners van Bonaire genieten zekerheid in de basiselementen van hun bestaan: ze hebben voldoende en voorspelbaar inkomen, een geschikte en betaalbare woning, kunnen in hun basisbehoeften voorzien; hebben minder financiële zorgen of stress over schulden of kunnen terecht voor hulp bij een volwaardig stelsel van schuldhulpverlening. Het stigma op armoede is doorbroken!

Jongeren en jeugdigen genieten maximale kansen op gezonde ontwikkeling door de beschikbaarheid van voorzieningen die een gezonde leefstijl bevorderen, zoals gezonde maaltijden in het onderwijs en kinderopvang. Als onderdeel van de gezonde ontwikkeling kunnen jongeren dankzij een eilandelijk kindpakket ongeacht hun familie- of financiële omstandigheden deelnemen aan sport-, kunst en culturele activiteiten, waardoor zij zich optimaal kunnen ontplooien en hun talenten kunnen ontdekken. Tegelijkertijd gaat het Rijk een inkomensafhankelijke kindregeling voor Caribisch Nederland verkennen. Ouders kunnen hun kinderen toevertrouwen aan een stelsel van kinderopvang en jeugdhulp dat veilig, toegankelijk en kwalitatief sterk is. Voor oudere inwoners zijn er ook kansen: op (tweede kans)onderwijs op maat dat aansluit op lokale behoeften en omstandigheden zodat zij een leven lang kunnen leren!

Inclusiviteit is de norm in de Bonairiaanse samenleving, omdat er voorzieningen bestaan die de educatieve, arbeids- en maatschappelijke participatie van inwoners met beperkingen of kwetsbaarheden bevorderen. Zo kan iedere burger naar eigen vermogen bijdragen en het eigen potentieel maximaliseren. Het (juridisch en beleids-)kader voor deze voorzieningen is goed uitgewerkt en afgestemd op de behoeften van Bonaire.

De sociaal-maatschappelijke dienstverlening aan inwoners met sociale hulpvragen is kwalitatief verbeterd en dit zorgt voor een zo soepel mogelijke clientervaring. Maatwerkoplossingen worden toegepast waar reguliere voorzieningen onvoldoende uitkomst bieden.

Wat is er nodig

De prioriteiten voor de komende periode zijn 1) uitvoering van het programma 'Werken aan Welzijn en Welvaart'; 2) actieve inzet op Jeugdbeleid Hoben Talentoso; 3) uitvoering van een eilandelijk meertalig beleid in samenhang met de Bestuursafpraak Papiamentu; en 4) basisinfrastructuur bereiken voor cultuur en erfgoedbescherming op Bonaire .

Voor de realisatie van de ambities op bestaanszekerheid is een integrale aanpak nodig. Dit heeft vorm gekregen in het programma 'Werken aan Welvaart en Welzijn', waarin het openbaar lichaam Bonaire samen met de ministeries en ketenpartners werkt aan de gezamenlijke opgaven, op basis van de programmapijlers: 1) Verbeteren van de bestaanszekerheid; 2) Kansengelijkheid; 3) Versterken van participatie en zelfredzaamheid; 4) Grenzeloos en duurzaam samenwerken. In dit akkoord spreken het Bestuurscollege en het Rijk de commitment uit op de uitvoering van het programma, de interbestuurlijke en opgavegerichte aanpak en de doelstellingen die bij de opgaven zijn uitgewerkt. Het is de gezamenlijke ambitie van het Bestuurscollege en het Rijk om met dit programma op de inhoud van de pijlers concrete resultaten te bereiken, en om de interbestuurlijke samenwerking en beleids- en uitvoeringskracht duurzaam te versterken. Daarnaast zet het Bestuurscollege volle aandacht en capaciteit in om de wet Kinderopvang BES te implementeren. Daarbij ondersteunt het openbaar lichaam de kinderopvangorganisaties actief met een ondersteuningsstructuur.

In de komende periode geven Bonaire en het ministerie van VWS gezamenlijk verdere opvolging aan de implementatie van het Verdrag van Istanbul, tegen geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld, en het VN-verdrag Handicap. Conform de aanbevelingen van het symposium VN Verdrag Handicap wordt bij de opvolging zoveel als mogelijk aangesloten bij de armoedeaanpak.

Investeren in de jeugd is essentieel voor het welzijn en de ontwikkeling van een samenleving. Bonaire vernieuwt focus op integrale samenwerking op de nulde en eerstelijns jeugdhulp door middel van Hoben Talentoso (Preventief Integraal Jeugdbeleid). Samen met jeugdketenpartners, ouders, jongeren en beleidsmakers streeft Bonaire namelijk naar dit doel. Jeugdigen op Bonaire krijgen gelijke kansen, kunnen gezond en veilig opgroeien en krijgen de ruimte om hun talenten en competenties te ontwikkelen en optimaal te benutten. Preventief integraal jeugdbeleid legt nadruk op ondersteuning van de persoonlijke en sociale ontwikkeling waardoor welbevinden en identiteit tot bloei kunnen komen. Mede vanuit de Bestuurlijke afspraken jeugdzorg Caribisch Nederland blijven Bonaire en het Rijk samenwerken aan gelijkwaardige voorzieningenniveaus voor jeugd op Bonaire en vindt toetsing plaats van jeugdzorgkwaliteit (artikel 7, Bestuurlijke afspraken jeugdzorg Caribisch Nederland). Het Bestuurscollege en het Rijk committeren zich aan het gezamenlijk kweken van historisch democratisch bewustzijn via structurele educatieve programma's en aan bevordering van jongerenparticipatie bij beleidsbesluitvorming die hen raakt.

Taal, cultuur en (sociale) identiteit zijn nauw verweven binnen mensen en landschappen. Bonaire en het Rijk geven samen invulling aan de bestuursafpraak Papiamentu mede vanuit de huidige erkenning op Bonaire onder deel III van Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Er is een gedeelde ambitie om deze taal te beschermen en bevorderen op zowel Bonaire als in Europees Nederland. Het Rijk realiseert daarom erkenning van Papiaments in Europees Nederland onder deel II van hetzelfde handvest. Hiermee is er oog voor de Bonairiaanse gemeenschap, diaspora binnen het Koninkrijk en voor deze taal an sich als gedeelde immaterieel cultureel erfgoed vanuit het koloniaal verleden.

Bonaire vraagt waar nodig ondersteuning aan het Rijk en ketenpartners als de Rijksdienst Cultureel Erfgoed, het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst en het Netwerk Digitaal Erfgoed voor expertise en technische bijstand bij beleidsvernieuwing in cultuur en erfgoedbescherming mede op basis van het Cultuurconvenant Caribisch Nederland. Bonaire en het Rijk blijven in dialoog over evenwichtige slow growth (Wereldbank model) waarbij bescherming van traditionele cultuur en erfgoed een essentieel onderdeel is naast milieubescherming en sociale rechtvaardigheid. Deze bescherming zal zich toespitsen op het bereiken van een gelijkwaardige basisinfrastructuur voor bestaanszekerheid van cultuurmakers, instituten en monumenten. Bonaire en het Rijk committeren zich aan gezamenlijke ontwikkeling van een herstelagenda voor beleidsintensivering in het vervolgtraject na de regeringsexcuses voor het slavernijverleden. Dit vindt plaats in samenspraak met

burgers en ketenpartners op Bonaire, onder coördinatie van het Comité Herdenking, Doorwerking en Toekomst.

2.2. Integrale aanpak Duurzame Ontwikkeling

Wat is de ambitie

Het doel van het Bestuurscollege en het Rijk is om de ontwikkeling van het eiland beter te kunnen beheersen, duurzaam en gericht op de behoefte van de samenleving. Dit bestuursakkoord geeft omtrent duurzame ontwikkeling prioriteit aan het realiseren van openbaar vervoer, verbeteren van het vergunningen-, toezicht- en handhavingssysteem (VTH), verbeteren van de infrastructuur, en integrale gebiedsontwikkeling.

Wat is het beoogde resultaat

Het beoogde resultaat is om vanaf 2025 het eerste openbaar vervoer op Bonaire operationeel te hebben. Dit moet toegankelijk en aantrekkelijk zijn voor de inwoners van Bonaire en substantieel bij te dragen aan de mobiliteit op het eiland.

Het Bestuurscollege en het Rijk dragen zorg voor een stevige doorontwikkeling van het vergunningen-, toezicht- en handhavingssysteem (hierna: VTH-systeem) gedurende de looptijd van het bestuursakkoord om de systemen effectiever en efficiënter te maken, zodat dit ten goede komt aan de gemeenschap en het milieu. Dit gebeurt in lijn met de afspraken die zijn en worden gemaakt in de Stuurgroep VTH, in het kader van de opvolging van het ILT-rapport over het VTH-systeem van Caribisch Nederland.

Ter verbetering van de infrastructuur werken het Bestuurscollege en het Rijk toe naar structureel onderhoud en vernieuwing van de infrastructuur.

Elk eilandbewoner heeft recht op een passende woning. Voor integrale wijkontwikkeling zal het Bestuurscollege van Bonaire een beleidsplan per wijk opstellen met een focus op leefbaarheid, groen en wateropvang, verduurzaming bestaande voorraad, verbetering van de openbare ruimte en infrastructuur en sociaal maatschappelijke voorzieningen. Daarnaast zal Bonaire ook middels integrale gebiedsontwikkeling werken aan het realiseren van betaalbare huisvesting en zullen de benodigde ruimtelijke en planologische kaders worden herzien.

Wat is er nodig

Voor een brede implementatie van een openbaar vervoersvoorziening op het eiland is naast structurele middelen een eenmalige investering nodig die samenhangt met de sociaaleconomische ontwikkeling van het eiland. In partnerschap werken Bonaire en het Rijk aan een propositie voor deze financiering.

In de komende jaren moeten Bonaire en het Rijk inzetten op gezamenlijke verbetertrajecten in het VTH-systeem, waarbij gezamenlijk wordt gezorgd voor specifieke expertise en samenwerking met strategische partners op Bonaire en in Europees Nederland, zoals de Omgevingsdienst Nederland.

Voor het verbeteren van de infrastructuur ontwikkelt het Bestuurscollege van Bonaire een strategische aanpak infrastructuur en openbare ruimte. Hiernaast brengt Bonaire de noodzakelijke lange termijn investeringen en financieringsmogelijkheden in kaart.

Voor het opstellen van een wijkgerichte aanpak werft Bonaire de noodzakelijke expertise en maakt de leefbaarheid inzichtelijk. Ter ondersteuning hiervan vraagt Bonaire middelen aan bij verschillende fondsen, waaronder het Volkshuisvestingsfonds.

2.3. Krachtige en participatieve democratie

Wat is de ambitie

Een krachtige en participatieve democratie op Bonaire heeft een overheidsapparaat conform de principes van transparantie en goed bestuur. Daarbij is duidelijkheid over verantwoordelijkheden en rollen. Ook is daarbij duidelijkheid over de opgaven van de organisatie, waar ze zijn belegd en de rapportage over behaalde resultaten. Dit vraagt een administratieve organisatie die op orde is, een heldere Planning & Control-cyclus en adequate in- en externe communicatie. Goed bestuur heeft een directe impact op de (economische) ontwikkeling van het eiland, investeringsklimaat en vertrouwen in het overheid. Een krachtige en participatieve democratie is ook een presterende overheid die resultaten boekt voor alle inwoners voor Bonaire. Het Bestuurscollege zet in op het verbeteren van de informatiepositie van de burger, dit betekent dat burger beter op de hoogte is van overheidsbeleid en andere belangrijke ontwikkelingen op het eiland. Daarnaast wordt gewerkt aan een verbeterde juridische ondersteuning van de inwoners van Bonaire.

Een krachtig bestuur is een weerbaar bestuur, dat optreedt tegen ondermijning en dat integriteit ziet als onmisbare pijler onder het functioneren van het openbaar bestuur. Dit bestuur is veerkrachtig en goed voorbereid op een ramp of crisis, waar zij in samenwerking met het Rijk optreedt.

Dienstverlening vormt het fundament voor de inrichting van de processen en ambtelijke organisatie. Als eilandelijke ambtelijke organisatie wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan de fysieke, sociale en economische voorzieningen op het eiland. Of het nu gaat om het verlenen van een bouwvergunning, het verlengen van een rijbewijs, het in erfpacht geven van percelen of het indiceren van zorg. Goede dienstverlening vanuit Bonaire draagt bij aan ontwikkeling van het eiland, haar inwoners en bedrijven.

Wat is het resultaat

Het inrichten van de processen en de organisatie vanuit het klantperspectief is een hoge prioriteit van Bonaire en zal als zodanig richting geven aan de organisatievisie en strategische organisatie- en personele planning.

Bonaire zal, als onderdeel van transparant en goed bestuur, de verdere institutionele versterking van de uitvoering en naleving van de code 'corporate governance' bij haar deelnemingen en organisatie waar het OLB een aanzienlijk belang in hebben (middels subsidie relatie) realiseren.

Bonaire heeft een actieplan voor krachtig bestuur, met de nadruk op transparantie en participatie. Dit versterkt de bestuurskracht van het eiland en betreft de bevolking meer bij bestuurlijke processen.

Er wordt uitvoering gegeven aan een gestructureerd en planmatig meerjarige aanpak voor het versterken van de uitvoeringskracht.

Wat is daar voor nodig

Om goed op de technologische en maatschappelijke ontwikkelingen in te spelen zal Bonaire steeds meer redeneren en handelen vanuit de vraag van de inwoner. Dit geldt voor alle afdelingen van de organisatie. Van het sociaal domein tot de fysieke leefomgeving. Want dienstverlening is van ons allemaal. In alle werkvelden van het openbaar lichaam moeten we ons steeds afvragen waaraan heeft de inwoner behoefte, wat heeft hij nodig en hoe kunnen wij daarop aansluiten?

Ter facilitering van het contact met de burger en om de toegankelijkheid van de dienstverlening te verhogen is digitalisering een belangrijk instrument om dit te realiseren. Dit betekent dat het Bestuurscollege inzet op het op orde brengen van de basis voor verdere digitalisering, zoals uitgewerkt in de Geactualiseerde Werkagenda Waardengedreven Digitaliseren 2024, spoor 5, Versterken digitale samenleving in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Versterking van de bestuurs- en uitvoeringskracht vraagt om voortdurende aandacht van het Bestuurscollege en het directieteam van Bonaire voor prioritering en fasering bij de realisatie deze afspraken. Daarnaast gaan zij zich inzetten voor de doorontwikkeling van de organisatie en het bereiken van resultaten.

Het integriteitsprogramma BOBB richt zich op bestuurlijke en ambtelijke integriteit. Het vaststellen van een beleidsvisie ambtelijke integriteit geeft richting aan integriteit binnen het ambtenarenapparaat. Het WODC-rapport bevat belangrijke bevindingen en aanbevelingen. Door implementatie van de aanbevelingen en BZK-ondersteuning versterkt het OLB zijn rol als aandeelhouder en draagt bij aan beter beheer en effectiviteit van overheidsbedrijven op Bonaire.

Maatregelen ter versterking van rampenbestrijding en crisisbeheersing op Bonaire is meegenomen in de meerjarige landelijke agenda crisisbeheersing. De agenda zet de koers uit voor de komende 6 jaar. Om het stelsel van rampenbestrijding en crisisbeheersing op Bonaire robuust en toekomst bestendig te maken, wordt dit verder versterkt. Bonaire, het Rijk en andere crisispartners, waaronder de andere openbare lichamen en de CAS-landen, werken hierbij nauw samen. De komende periode wordt onder andere ingezet op het implementeren van netcentrisch werken, meer gezamenlijke, bovineilandelijke oefeningen, en het in kaart brengen van de mogelijke gevolgen van de herziening van de Wet veiligheidsregio's voor de Veiligheidswet BES. Daarnaast wordt, gefinancierd door JenV, een capaciteitsanalyse uitgevoerd ten behoeve van een robuuste organisatie van de rampenbestrijding en crisisbeheersing op Bonaire.

Een geïntegreerde en gestructureerde aanpak van ondermijning vereist samenwerking, wetgevingsmodernisering, uitvoering van aanbevelingen, capaciteitsopbouw, en voortdurende evaluatie. Door de inzet van het RIEC CN in combinatie met de ondersteuning van BZK en andere stakeholders, kan Bonaire een robuuste strategie ontwikkelen om ondermijning effectief te bestrijden.

Het Rijk moderniseert de BES-wetgeving voor het uitbreiden van het bestuurlijk juridisch instrumentarium zoals de introductie van de bestuurlijke boete ter bestrijding van overlast in de openbare ruimte, toezichtsbevoegdheden, delegatie en mandaatbepalingen en uitbreiding voor de BES eilanden van bepalingen van de Algemene Wet Bestuursrecht. Bonaire en het Rijk werken gezamenlijk verder aan een wettelijke basis voor integriteitsbeoordelingen (Wet Bevordering Integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur-Bibob). Met deze wetgeving die in Europees Nederland lange tijd van toepassing is, zal het OLB effectiever en efficiënter kunnen optreden om misstanden bestuurlijk aan te pakken door toezicht en handhaving en in OLB proces.